

Een bijzonder kwallenjaar: schijfkwallen en ribkwallen aan de Belgische kust tot einde september 2013

Hans De Blauwe

Dit jaar hadden we een lange koude winter, het leek alsof we een goed jaar voor oorkwallen *Aurelia aurita* tegemoet gingen. Maar het voorjaar bleef koud waardoor de productie van jonge Oorkwalletjes maar laat op gang kwam, een maand later dan normaal. Ik bezocht de jachthaven van Zeebrugge slechts enkele malen maar tijdens die bezoeken zag ik geen oorkwallen en geen poliepstadia van deze soort.

Te laat om de normale piek in mei van de Oorkwal te documenteren, deed ik op 5 juli een oproep (http://www.natuurbericht.be/index.php?id=10890&cat=strand_en_zee) aan de strandgasten om kwallen (liefst met foto) te melden op [waarnemingen.be](http://www.waarnemingen.be).

In juli waren er ofwel weinig kwallen of weinig bereidwillige waarnemers, maar vanaf begin augustus is het aantal meldingen spectaculair te noemen. Uit de meldingen met foto blijkt een goede betrouwbaarheid van de waarnemingen. Naast de inspanningen van onze vaste strandjutter Francis vervolledigt de medewerking van talloze waarnemers het beeld dat we verkrijgen van het kwallenjaar 2013. Overzichten van het voorkomen van kwallen aan onze kust verschenen al enkele malen in de Strandvlo, zie Rappé (1989), Vanhaelen (1997) en De Blauwe (2003).

Schijfkwallen

De Oorkwal wordt bij ons normaal waargenomen van april tot september, de meeste in mei tot juni. De kwallen van deze soort zijn afwezig na een warme winter omdat de poliepen niet gestimuleerd worden om ze te produceren. In normale jaren worden eind februari of maart de kleine Oorkwalletjes door de poliepen losgelaten, dit op het moment dat het zeewater na een koude periode (onder de 6 °C) terug opwarmt. Ze zijn dan op tijd in de waterkolom aanwezig om wat later te profiteren van de bloei van zoöplankton. In 2013 hadden we een koude winter die zeer lang aansleepte. Waarschijnlijk kwam daarom de strobilatie pas laat op gang. De eerste ephyren (pas losgelaten kwalletjes) werden pas eind april opgemerkt in het kanaal Brugge-Zeebrugge. Op deze tijd van het jaar zijn ze normaal al 2 cm diameter maar dit jaar waren ze nog maar 8 mm groot. Het water bleef maar koud waardoor het plankton later tot bloei kwam. Door gebrek aan voedsel bleven de kwalletjes lang klein.

Ondanks veel strandbezoeken vond Francis slechts op 5 mei een versleten aangespoeld exemplaar te Oostende, gevolgd door de vondst van Sam van der Poel van een

aangespoeld exemplaar te De Panne op 15 mei. Van 24 tot 26 mei komt de wind uit het noordoosten en op deze dagen documenteren Francis Kerckhof en Hans Vansteenbrugge een eerste massale stranding op de Belgische kust. Francis merkt grote aantallen aangespoelde Oorkwallen te Koksijde, Raversijde en Oostende. Aan de Halve Maan schat hij dat 2% van het strand bedekt is door kwalen, 18.000 exemplaren per km! De meesten hebben een diameter tussen 12 en 15 cm en 80% van hen herbergen de Kwalvlo *Hyperia alba*. Terzelfdertijd meldt Hans Vansteenbrugge een 500 exemplaren aan het Zwin. Vier dagen later, op 29 mei wordt een massale stranding in Nederland, tussen Bloemendaal aan Zee en IJmuiden, gemeld (zie waarneming.nl). Een tweede grote stranding komt er in België pas op 1 en 2 juni met ongeveer een kwal per lopende meter te Raversijde en Oostende Halve Maan. In Nederland wordt wat later (6 tot 8 juni) ook een massale stranding gemeld van duizenden in Ter Heijde tot miljoenen exemplaren op Terschelling.

Daarna volgen nog enkele meldingen van weinig exemplaren behalve de 50 exemplaren in De Panne op 17 juni van René Billiau (samen met kompaskwallen en blauwe haarkwallen) en Hans De Blauwe 10 oorkwallen in het kanaal Brugge-Zeebrugge op 20 juni. Dan volgen nog 11 waarnemingen in augustus, telkens van 1 tot 5 exemplaren en een waarneming op 1, 2 en 9 september. Op 29 september meldt Mieke Frere 2 ex met meer dan 4 gonaden te Koksijde. Oorkwallen met meer dan 4 gonaden komen voor in 2 procent van de gevallen, vreemd dat beide exemplaren deze afwijking vertoonden.

Kompaskwallen *Chrysaora hysoscella* worden doorgaans waargenomen van mei tot november, de meeste in juli tot en met september. De eerste was dit jaar nogal vroeg, René Billiau vangt de eerste 7 exemplaren op 28 april te Nieuwpoort. Op 17 juni vindt hij 30 kompaskwallen in De Panne. In juli is er één waarneming van één kleine ex. op de 23ste te Koksijde.

Op 1 augustus wordt de kust (De Panne, Mariakerke, Nieuwpoort, Raversijde, Oostende) opgeschrikt door een invasie van kompaskwallen in de branding; naar schatting 5 ex per lopende meter, tussen 3 en 5 cm diameter en enkele volwassenen. In Oostende bieden een vijftigtal badgasten zich aan ter verzorging in de hulppost na een kwalensteek. Geen wonder dat dit fenomeen het nieuws haalt. Tussen de massa kompaskwallen merkt Francis slechts één Blauwe haarkwal op; de verhouding is de volgende dag omgekeerd. Op 2 augustus zet RV Simon Stevin op zijn facebookpagina: "ILVO wetenschappers zoeken vissen in een netelige massa blauwe haar- en kompaskwallen", vergezeld van een prachtige foto ter illustratie. De foto toont hier een overwicht aan Blauwe haarkwal, wat ook wordt bevestigd door Francis van het strand van Raversijde: geen kompaskwallen meer wel tientallen blauwe haarkwallen. Op 16 augustus zien we vele tientallen, zo niet honderden kompaskwallen stromen uit de koelwaterinlaat van de kerncentrale van Borsele in de Westerschelde. Na 2 augustus worden er in België nog kleine aantallen kompaskwallen gezien maar op 17 augustus zijn er weer 1 per vier lopende meter ter Raversijde en evenveel op 18 augustus aan de Halve Maan te Oostende. Deze soort is nog algemeen (kleine en een paar grote) in een net van een kruier op 25 augustus te Raversijde

en een eind uit de kust op 26 augustus. Ook eind september en begin oktober worden nog exemplaren gezien. Deze soort kent ook een poliepstadium, die in het wild bij ons nooit gevonden is. We hebben geen idee waar die kwalen vandaan komen. Aflandige wind zorgt in de zomer voor kalm strandwater, hoge temperaturen, veel volk en een onderstroom die net dan naar het strand kwalen meevoert.

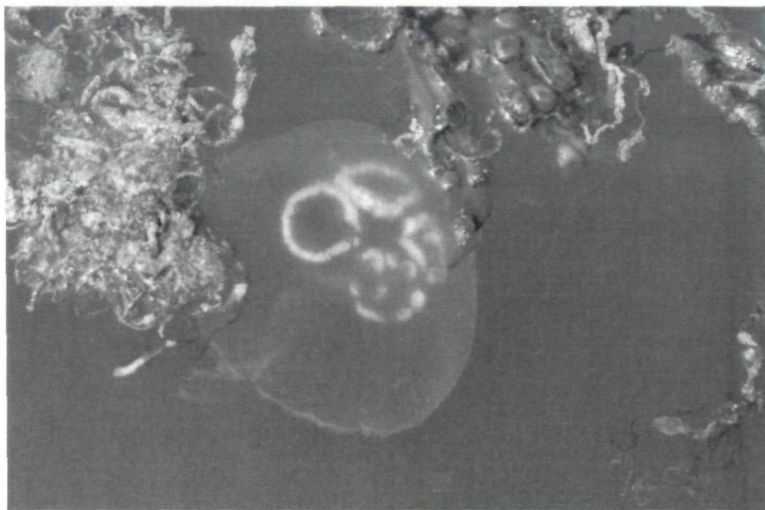

Foto: Oorkwal – 6 juli 2013 –Roompot Marina (Nederland) (foto: Hans De Blauwe)

De **Blauwe haarkwal** *Cyanea lamarckii* komt bij ons voor van maart tot augustus. In maart, april, mei en juni worden vrij grote aantallen gemeld, in juli leek het seizoen van deze kwal voorbij tot Francis Kerckhof er zag bij laagtij te Koksijde op 23 juli. Er werden nog behoorlijk wat blauwe haarkwallen gezien in augustus (massaal in de netten van de RV Simon Stevin en tientallen op het strand van Raversijde op 2 augustus) en er was zelfs de melding van één exemplaar op 1 september te Oostduinkerke-Bad.

Zoals in de meeste jaren waren er geen waarnemingen van de zeldzame **Gele haarkwal** *Cyanea capillata*.

De **Zeepaddenstoel** *Rhizostoma pulmo* is bij ons aanwezig van augustus tot november. Dit jaar werden de eerste gemeld op 2 augustus: 2 juvenielen (4 cm) een eind uit de kust voor Oostende door Karl Van Ginderdeuren en 1 exemplaar te Nieuwpoort door Bram Conings. Gedurende de maanden augustus en september worden enkele exemplaren gemeld van Raversijde tot de Franse grens, geen waarnemingen zijn voorhanden van de Oostkust (of zijn daar weinig waarnemers actief?). Op 21 september vindt Francis

Kerckhof een grote te Raversijde en op 22 september nog een klein exemplaar in een kruinet te Nieuwpoort. Opvallend zijn de meldingen van die kleine exemplaren zo laat op het seizoen. In 2002 kon ik kleintjes tussen 15 mm en 5 cm groot aantreffen in juni. Zouden ze dit jaar later losgelaten zijn? We kunnen nog in oktober en november uitkijken naar deze soort.

Ribkwallen

De **Zeedruif** *Pleurobrachia pileus* werd waargenomen van half april tot eind september, steeds in kleine aantallen en vaak met de vermelding dat het om grote exemplaren gaat. Ze waren talrijk in een kruinet te Raversijde op 25 augustus. Vreemd dat er geen meldingen zijn van de massale aanwezigheid van jonge exemplaren, zou de bloei dit jaar uitgebleven hebben?

De **Meloenkwal** *Beroe gracilis* eet Zeedruifjes. Dit jaar zijn er heel weinig waarnemingen van deze soort: een paar exemplaren te Nieuwpoort op 27 april, in de jachthaven van Zeebrugge eind juni en enkele te Raversijde op 25 augustus. Mogelijks is er geen uitgesproken bloei van zeedruif geweest en is bijgevolg een bloei van meloenkwal ook uitgebleven.

De **Amerikaanse ribkwal** *Mnemiopsis leidyi* is in België voor het eerst waargenomen in 2006. De jaren daarop leek deze exoot zich vrij sterk uit te breiden en er werd gevreesd voor een rampscenario zoals in de Zwarte zee waar deze soort na zijn aankomst de voedselketen herschikt heeft. Dit jaar lijkt de Amerikaanse ribkwal bij ons op de terugweg. Een eerste waarneming is er te Zeebrugge op 23 juni en in deze buurt worden nog tot eind september kleine aantallen gerapporteerd. Op 2 september is er ook een melding van 6 exemplaren verder op zee. De enige plaats waar grote aantallen worden gemeld is de Spuikom te Oostende. Tijdens het schrijven van dit artikel heb ik nog eens speciaal het kanaal Brugge-Zeebrugge bezocht ter hoogte van de Herdersbrug en kon op 3 oktober met veel moeite 3 middelgrote exemplaren aantreffen.

Conclusie

2013 was een bijzonder jaar, gekenmerkt door een koude winter, een koud voorjaar en een warme zomer. Voor deze extreme weersomstandigheden moeten we de oorzaak zoeken in de ligging van de straalstroom; die wilde in het voorjaar maar niet opschuiven naar het noorden. Deze straalstroom bepaalt de koers van hoge en lage drukgebieden en hun ligging bepaalt voor ons de windrichting. Wanneer de kwallen zich in het oppervlaktewater bevinden spoelen ze aan bij aanlandige wind, dat was bijvoorbeeld het geval met de oorkwallen in mei. Maar als dat niet het geval is, dan spoelen er bij

aanlandige wind geen kwallen aan. Deze zomer kregen we 19 dagen naeen (5 tot 23 juli) wind uit het noorden en dat leverde ons geen kwallen op. Op de ogenblikken dat de wind aflandig werd (noordoost, oost, zuidoost) kwam een tegengestelde stroming langs de zeebodem op gang die de kwallen naar het strand bracht. Bij dergelijke wind is de branding heel erg kalm, de temperatuur heel hoog, de massa badgasten enorm en dan komen door de onderstroom plots een massa kwallen bijeen. Als dat oorkwallen zijn, dan is dat niet erg, maar kompaskwallen zijn wel iets venijniger. Kompaskwallen zijn ook goede eters, zouden zij iets te maken hebben met de geringe aantallen ribkwallen? Van dit jaar onthouden we de massale stranding van Oorkwallen op 24-26 mei en 1-2 juni en deze van de kompaskwallen op 1 augustus. Zowel de Oorkwal, de Kompaskwal als de Blauwe haarkwal bleven na hun piekperiode nog relatief frequent aanwezig waardoor we gedurende de ganse zomer deze drie soorten gelijktijdig konden aantreffen.

Dankwoord

Hierbij wil ik alle 45 waarnemers bedanken om hun waarnemingen beschikbaar te stellen via waarnemingen.be, via onze website van de Strandwerkgroep of via mail:

Bram Conings, Bram Sercu, Daan Dekeukeleire, Floris Verhaeghe, Emma Kerckhof, Fonny Schoeters, Francis Kerckhof, Geoffrey Raison, Gerda Keulemans, Griet Nijs, Hans De Blauwe, Hans Hillewaert, Hans Vansteenbrugge, Henri Tyteca, Ingrid Jonckheere, Jan Haelters, Jan Mees, Jan Ranson, Jan Vanhoutte, Jonas Mortelmans, Jonathan Meire, Karl Van Ginderdeuren, Kelle Moreau, Kobe Janssen, Koen Berwaerts, Koen Thonissen, Koen Verhoeyen, Maarten De Rijcke, Marino Boyen, Mathias D'haen, Mieke Frere, Phil Dal Farra, René Billiau, Robbe Cool, Ruben Meert, Sam Van de Poel, Sander Bruylants, Sebastiaan Hanouille, Sybille Genot, Thomas Kerkhove, Tim Vochten, Tom Lybeer, Tom Van Deuren, Ward Tamsyn en Willem Proesmans. Bijzondere dank aan allen die de moeite deden om de waarneming te documenteren met een foto. Ook dank aan Guido Rappé voor het schrijven van de summary.

Summary

Jellyfish and comb jellies on the Belgian North Sea coast in 2013

2013 is a extreme year with a long winter, a cold spring and a hot summer. The most common true jellyfish, the moon jelly *Aurelia aurita* was largely absent in early spring and showed wrecks on 24-26 May and 1-2 June. A rough estimate from the first wreck: 18.000 ind. per km, size 12-15 cm, with an infection rate of 80% for the parasitic amphipod *Hyperia alba*. Observations continue up till at least the end of September. Early compass jellyfish *Chrysaora hysoscella* was seen on 28 April. An invasion took place 1 August, that reached the newspapers. The whereabouts of the polyp phase of 'our'

compass jellyfish are unknown. The blue jellyfish *Cyanea lamarckii* is a spring and summer species, from March till August. Spring 2013, March till June, showed reasonable numbers, July was a low, while the end of that month and August yielded high numbers again, with an invasion like occurrence in the coastal open waters (source RV Simon Stevin, 2 August). The dustbin-lid jellyfish *Rhizostoma pulmo* is a late summer and autumn species, from Augustus till November. 2013 showed low numbers until now (beginning of October), since 2 August, but its season is not over yet.

The most common comb jelly *Pleurobrachia pileus* was relatively scarce, small numbers and mainly large individuals, between half of April and the end of September. Its predator *Beroë gracilis* was observed between 27 April and 25 Augustus. The American alien *Mnemiopsis leidyi*, first observed in Belgium in 2006, is still present, in the open sea as well as inland saline waters. **GR**

Literatuur

- DE BLAUWE, H. 2003. Ribkwallen (Ctenophora), schijfkwallen en medusevormende hydroïden (Cnidaria: Scyphozoa, Hydrozoa) te Zeebrugge, resultaten van 5 jaar waarnemingen (1999-2003). *De Strandvlo*, 23(3): 80-125.
- RAPPÉ, G. 1989. Voorlopig verslag van het kwallenseizoen 1988. *De Strandvlo*, 9(1): 5-12.
- VANHAELEN, M.-TH. 1997. Het kwallenseizoen aan de Westkust. *De Strandvlo*, 17(3): 71-73.

Watergang 6
8380 Dudzele
deblauwehans@hotmail.com